

Avrasya Ülkelerinde Kurumsal Faktörlerin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkileri

İrem Yendi (Hacettepe University, Turkey)

Effects of Institutional Factors on Economic Growth in Eurasian Countries

Abstract

Economic growth is a complicated process which is affected by several factors. Standard neoclassical economic approach didn't address the effects of institutional factors on economic growth but such effects are started to be considered in economic growth literature together with the new institutional economy. According to the new institutional economic approach institutions decrease the uncertainty are effective on the cost of transaction and conversion and also impact economic performance by directing economic activities towards productive or non-productive fields. Within this framework, effects of institutional factors on economic growth in Eurasian Countries between 1996 and 2008 are searched via panel data analysis method by use of World Bank's, Heritage Foundation and Freedom House data sets. According to the findings collected, guaranteeing property rights, increasing quality of regulation and civil liberties affect positively economic growth on Eurasian Countries.

JEL Codes: O43, C23

1 Giriş

İktisadi büyüme konusu iktisat bilimindeki tartışmaların başlangıç noktasını oluşturmuştur. En genel tanımıyla iktisadi büyüme kişi başı reel gelirden uzun dönemde meydana gelen artıştır. Söz konusu artış, üretim faktörlerinin miktarlarındaki ve/veya verimliliklerindeki artıştan kaynaklanabilir. İktisadi büyüme teorileri, iktisadi büyümenin belirleyicilerini araştırırken başlangıçta daha çok iktisadi faktörler üzerine yoğunlaşmış, kurumsal faktörlerin iktisadi büyüme üzerindeki etkisi ihmal edilmiştir. Ancak söz konusu modeller iktisadi büyüme sorunsalını açıklamada yetersiz kalmışlardır. Kurumsal iktisat yaklaşımıyla birlikte iktisadi büyümenin temelde iktisadi olmayan faktörler tarafından belirlendiği ve bu faktörlerin ülkelerin tarihsel gelişme süreci içinde şekillendiği görüşü gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, çalışmada, Avrasya ülkelerinde 1996-2008 yılları arasında iktisadi büyümeye etki eden faktörler panel veri analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Bu amaçla, çalışmanın ikinci bölümünde iktisadi büyüme sorunsalına ilişkin literatürde yer alan çalışmalar kısaca ele alınmış, üçüncü bölümde ise, iktisadi büyüme konusu kurumsal yaklaşım ışığında değerlendirilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, kurumsal faktörlerin iktisadi büyümeye etkisi Avrasya ülkeleri bağlamında panel veri analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışmanın sonunda kurumsal iktisat yaklaşımının iktisadi büyümeye ilişkin öngörülerinin Avrasya ülkeleri bağlamında geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2 İktisadi Büyüme Sorunsalına Literatürde Kısa Bir Bakış

“Neden bazı ülkeler daha zengin?” sorusuna yönelik cevap arayışları tarih boyunca iktisat biliminin en temel ilgi alanlarından birini oluşturmuştur.

William Petty, tarafından 1656 yılında dile getirilen “Fransızlar çok hızlı büyüyor” ifadesi büyüme ve kalkınma iktisadının en erken tartışmalarından birini oluşturmuştur. Petty, sadece iktisadi büyüme sorunsalı ile ilgilenmemiş aynı zamanda hayat standardı gibi kalkınma problemlerini de araştırmıştır. Milli gelirin, gelir ve harcama yöntemleri ile hesaplanması da Petty tarafından gerçekleştirilmiştir. Petty bu çalışmalarıyla modern büyüme iktisadının kurucularından biri olmuştur. (Sen, 1998:10)

Adam Smith'in “Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Sebeplerine Yönelik Bir Araştırma” başlıklı, iktisat bilimi alanındaki temel yapıtlardan biri olan, kitabı iktisadi büyüme konusunun kendisini izleyen diğer klasik iktisatçılarda olduğu gibi analizinin merkezinde olduğunu göstermektedir. (Tezel, 2003:121) Adam Smith'in ve diğer klasik iktisatçıların büyüme analizine dönemin hakim düşünce tarzı olan Newtongil Doğa ve Bilim Paradigması önemli etkilerde bulunmuştur. Bu düşünce sisteminin etkisiyle ekonomi kapalı doğal bir sistem olarak görülmüştür. Buna göre, tüm toplumlar engellenmedikleri takdirde zenginleşeceklerdir. (Tezel, 2003:122) Smith, söz konusu mekanistik yaklaşımında toplumların üç farklı doğal aşamadan geçtiğini ifade etmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, bu aşamaların her toplum için doğal süreçlerken, söz konusu aşamaların ekonomik, sosyal teknolojik ve kurumsal faktörlerden etkilendiğidir. Smith'e göre, Çin ve Türkiye gibi ülkeler kötü yönetim, temel insan hak ve özgürlüklerinin korunamaması ve mülkiyet haklarının sağlanamaması gibi nedenlerle büyüme aşamalarının birincisinde bulunmaktadırlar. Diğer taraftan, İngiltere ve Kuzey Amerika gibi ülkeler ise, ekonomik özgürlüklerin sağlanmasından dolayı ikinci aşamadadırlar ve devam eden bir büyüme

sürecine sahiptirler. Smith kendi döneminde hiçbir ülkenin üçüncü büyüme aşamasında bulunmadığını belirtmiştir. Smith'e göre doğal çevre belirli bir süre sonra büyümeyi sınırlayacaktır. Kar oranlarının düşmesi sonucunda büyüme duracaktır. (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001:2)

Smith'in ortaya koyduğu uzun dönem durağan durum yaklaşımı Keynesyen büyüme modellerini de etkilemiştir. Harrod-Domar büyüme modelinde dinamik bir yaklaşım getirilmeye çalışılsa da model, en çok sabit sermaye hasıla oranı varsayımının girdiler arası ikameye olanak vermemesi nedeniyle eleştirilmiştir. (Tezel, 2003:189-210)

Harrod-Domar modelinin uzun dönemli büyüme sorunsalına olan ilgiyi yeniden canlandırmasına rağmen neoklasik iktisat yaklaşımı iktisadi büyüme sorunsalına olan ilgiyi daha fazla arttırmıştır. Bu çerçevede, neoklasik yaklaşım büyüme iktisadında başat yöntem haline gelmiştir. (Tezel, 2003:211) Standart tek sektörlü neoklasik büyüme modeli, ölçüğe göre sabit getiri, sermayenin azalan marjinal verimliliği, teknolojinin dışsallığı, faktörler arası ikamenin olması ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun bulunması varsayımlarına dayanmaktadır. Modelde teknoloji dışsal olarak belirlenmektedir. Söz konusu varsayımlar çerçevesinde modelde uzun dönem büyüme hızı sıfır olmakta, hükümet politikalarının uzun dönem iktisadi büyüme üzerinde etkisi bulunmamaktadır. Ancak, modelde dışsal olarak ele alınan teknolojik gelişme sermayenin marjinal verimliliğindeki azalmanın iktisadi büyüme üzerindeki etkisini telafi ederek uzun dönemde sürekli teknolojik gelişme sayesinde pozitif büyüme oranları sağlanabilmektedir. Modelde nüfus dışsal olarak belirlenen sabit bir hızda büyümekte ve uzun dönemli büyüme hızını belirlemektedir. Neoklasik büyüme modelinin ortaya koyduğu bir diğer sonuç ise sermayenin getirisinin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelerden bir sermaye transferinin olacağı böylece farklı gelişmişlik düzeyi arasındaki ülkeler arasında mutlak bir yakınsamasının gerçekleşeceği yönündedir. Ancak neoklasik yaklaşımın öngörülerinin tersine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında böyle bir yakınsama gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni ise, söz konusu yaklaşımın ülkeler arasındaki kurumsal farklılıkları dikkate almamasıdır. Diğer taraftan neoklasik büyüme modeline getirilen bir diğer önemli eleştiri ise, uzun dönemde sürekli iktisadi büyümenin belirleyicisi olan teknolojinin dışsal olarak ele alınması, teknolojik gelişmenin model içerisinde açıklanmamasıdır. (Kibritçioğlu, 1998:8-9)

Standart neoklasik büyüme modelinde bir "kara kutu" olarak ele alınan teknolojik gelişme, içsel büyüme modellerinde açıklanmaya çalışılmıştır. İçsel büyüme modellerinin standart neoklasik büyüme modellerinden bir diğer farkı da hükümetin eğitim, sağlık maliye ve teknoloji politikalarıyla tarihsel, kültürel ve sosyolojik faktörleri de uzun dönemli iktisadi büyümenin belirleyicisi olarak ele almasıdır. (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001:5) Büyüme oranlarının uzun dönemde sıfır olmadığı içsel büyüme modellerinin ilk türünde araştırma ve geliştirmeye yapılan harcamalardan, beşeri sermaye yatırımlarından ve hükümetin teknolojiye yönelik yatırımlarından kaynaklanan taşmaların artan marjinal faktör verimliliği ve ölçüğe göre artan getiri sağlayacağı belirtilmektedir. İkinci türde ise, standart modelde olduğu gibi teknolojik gelişme dışsal olarak kabul edilmiş, toplumsal sermayenin marjinal verimliliğinin azalmadığı varsayımıyla içsel büyümenin sağlanabileceği belirtilmiştir. (Kibritçioğlu, 1998:10-16) Ancak söz konusu modelin ölçüğe göre artan getiri varsayımı ampirik çalışmalarda desteklenmemiştir. (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001:5)

Ele alınan iktisadi büyüme kuramları yukarıda bahsedilen bazı tartışmalı varsayımları ve ampirik çalışmalarda desteklenmemelerinden ötürü iktisat bilimini uzun zamandır meşgul eden "neden bazı ülkeler daha zengin?" sorusunu cevaplayamamıştır. Bu çerçevede, ülkelerin farklı ekonomik büyüme performanslarının nedenlerini açıklamada kurumsal teşvik mekanizmasının etkilerini inceleyen yaklaşım ön plana çıkmıştır.

3 Kurumsal Yaklaşım ve İktisadi Büyüme

Standart neoklasik iktisat yaklaşımı iktisadi olmayan faktörlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini göz ardı etmiştir. Polanyi 1957 yılında yayınlanan "The Economy as Instituted Process" (Kurumsallaşmış Süreç Olarak Ekonomi) başlıklı makalesinde, ekonominin iktisadi ve iktisadi olmayan kurumlarla birlikte bir bütün olduğuna vurgu yaparak kurumsal faktörlerin önemine dikkat çeken öncü çalışmalardan olmuştur. Polanyi'ye göre iktisadi olmayan kurumların analize dahil edilmesi önem taşımaktadır. Ekonominin yapısı ve işleyişi için din ve hükümet (ki burada North'un (2002) tanımıyla formel ve enformel kurumlar) iktisadi faktörler kadar önemlidir. (Polanyi, 1957)

Kurumlar, kurumsal iktisat yaklaşımına göre, bir toplumda oynanan oyunun kurallarıdır, insanlar arasındaki etkileşimi (mutlaka etkin olması gerekmeyen bir şekilde) biçimlendiren kısıtlamalardır. (North, 2002:9) Kurumlar belirsizliği azaltırlar, insanlar tarafından getirilen yazılı kurallar gibi formel, ya da teamül, örf ve adet gibi enformel olabilirler. (North, 2002:51-73) Kurumlar iktisadi bir anlatımla, bireylerin tercih kümesini belirler ve sınırlar. (North, 2002:10) Bu noktada, kurumlar değişim ve üretim maliyetleri aracılığıyla ekonomik performansı etkiler. Kurumların ekonomik performans üzerindeki etkisi North'un (2002) kurumsal iktisatla ilgili çalışmalarda en çok alıntılanan paragrafı burada bir kez daha ele alınarak değerlendirilebilir. North'a göre (2002:14) insanlık tarihinin en karmaşık sorunlarından birisi toplumların birbirinden nasıl farklılaştığının açıklanmasıdır. Neoklasik ve uluslararası ticaret teorilerine göre birbirleriyle mal ve hizmet alışverişi yapan

toplumlar birbirleriyle yakınlaşacaklardır. Ancak, tarih, toplumların çok farklı dini, etnik, kültürel, siyasi ve ekonomik toplumlar olarak geliştiğini göstermiştir. Burada kurumsal iktisat yaklaşımında dikkat edilmesi gereken nokta her toplumun karşılaştığı sorunlara farklı çözüm yolları bulması, bunun da toplumların farklı patikalar izlemesine neden olmasıdır. Belirsizliği azaltmak için toplumlar tarafından oluşturulan kurumlar başka türlü olabileceken o şekilde olmuş toplumsal faaliyetleri verimli ya da verimsiz alanlara yönlendiren teşvik mekanizmalarından oluşmuştur.

Kurumsal iktisat analizinde önemli bir yer tutan diğer birim ise kuruluşlardır. Kuruluşlar, kurumların sunduğu kısıtlar çerçevesinde amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Kurumsal değişimin izleyeceği yolu ise kuruluşlarla kurumlar arasındaki ilişki ve göreceli fiyat değişimi belirler. (North, 2002:15)

Yukarıda belirtildiği üzere kurumların mutlaka verimliliği arttıracak şekilde oluşturulacak olması gerekmezken, aynı zamanda kurumsal değişim de daha etkin bir yöne olmak zorunda değildir. North (2002:16-17) bu çerçevede, 19. Yüzyıl Amerika ekonomisinin başarı öyküsüyle Üçüncü Dünya ülkelerinin karşılaştıkları sorunları ele almıştır. Amerika'da 19. Yüzyılın başında oluşan kurumsal çerçeve, çalışmayı ödüllendirmiş, bu kurumsal çerçeve ışığında ortaya çıkan ekonomik ve siyasi kuruluşlar da üretimi en çoklaştırmaya çalışmış ve söz konusu kuruluşlar da üretkenliği arttıran yönde kurumsal çerçeveyi değiştirmiştir. Öte yandan Üçüncü Dünya ülkelerindeki kurumsal çerçeve, fırsatları kuruluşların önüne yeterince koymamış, üretim faaliyetleri yerine yeniden dağıtım faaliyetleri ve tekelleri teşvik eden fırsatlar oluşturmuştur.

Üzerinde durulması gereken bir başka önemli konu ise, işlem maliyetlerinin toplumsal, ekonomik ve siyasi kurumların temeli olduğudur. İşlem maliyeti, mübadele edilen unsurun değerli özelliklerini ölçmenin bedeli ile hakları korumanın, anlaşmaları yürürlüğe sokma ve denetlemenin maliyetidir. (North, 2002:39) Neoklasik iktisat yaklaşımı işlem maliyetlerinin olmadığı sürtünmesiz bir dünya varsaymıştır. Oysa, üretim maliyetinin bir kısmını işlem maliyeti oluşturmaktadır. Üretim maliyeti, hem malın fiziksel özelliklerini değiştirmek hem de işlem-mülkiyet haklarını tanımlamak, korumak ve uygulamak (kullanma hakkı, kullanımdan gelir sağlamak, dışlamak ve mübadele yapmak) için gerekli toprak, emek ve sermaye gibi girdileri içerir. (North, 2002:40) Bu yaklaşım çerçevesinde kurumlar işlem maliyetlerinin azaltılması ve mülkiyet hakkının korunması ve bu yolla ekonomik performansın artırılması aşamasında önemli rol üstlenirler. Tersi durumda, örneğin sözleşmelerin yürürlüğe konması ve uygulanmasına yönelik işlem maliyetini azaltacak kurumlar bulunmazsa, üretim maliyetinin önemli bir kısmını işlem maliyetinin oluşturmasıyla iktisadi birimler o üretim faaliyetini gerçekleştirmeyecektir. Aynı şekilde mülkiyet haklarının sağlanmaması da bireyleri üretimden geri çeken bir faktördür. İşlem maliyetlerinin ekonomik performansı olumsuz yönde etkilemesine yönelik olarak en çok verilen örneklerden biri Üçüncü Dünya ülkelerinde yeni bir işe başlamanın maliyetidir. Üçüncü Dünya ülkelerinde yeni bir işe başlama hem işlemleri tamamlamak için gerekli olan gün hem de katlanılan maliyetler açısından gelişmiş ülkelerin çok üstündedir. Bu durum, Üçüncü Dünya ülkelerindeki üretken yatırımları engellemektedir.

Peki ülkeler neden iktisadi açıdan etkin olmayan bu kurumlar yerine yenilerini inşa edememektedir? Bu noktada North'un (2002) patika bağımlılığı kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bir toplum karşılaştığı sorunlar karşısında oluşturduğu kurumlarla belli bir yola girdikten sonra o yolu değiştirmesi zordur. Çünkü geçmişte birikmiş ve bugüne miras aldığımız kısıtlar bugünümüzü, bugünde yapacağımız tercihleri sınırlar, kurumsal değişim tedricidir ve başlangıçtaki kurumların sunduğu fırsatlarla evrilen kuruluşların söz konusu kurumlar yerine yenilerin oluşturulmasına karşı direnç göstermesi de muhtemeldir.

4 Kurumsal Faktörlerin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkileri: Panel Veri Analizi

Çalışmada Avrasya ülkelerinde kurumsal faktörlerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla 12 Avrasya ülkesi için 1996-2008 yılları arasında panel veri analizi yapılmıştır.

4.1 Yöntem

Panel veri analizi yöntemi, çalışanlar, firmalar, hanehalkları, ülke vb. kesit gözlemlerin belli bir zaman dönemi içerisinde bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. (Baltagi, 2001:1; Arellano, 2003:1) Çalışmada, 12 ülkenin 1996-2008 yılları arasındaki kişi başı reel gelir büyüme hızı ve kişi başı reel gelir büyüme hızına etki eden çeşitli faktörlere ilişkin gözlemler kullanılarak ülke paneli elde edilmiştir. Panel veri regresyonu Stata 8.0 programı ile tahmin edilmiştir. Panel veri analizinin seçilmesinin nedeni, panel veri analizinin kesit ve zaman serisi gözlemleri birleştirdiğinden gözlem sayısı arttırmaktadır. Panel veri yönteminin seçilmesinin bir diğer önemli nedeni ise, panel veri analizinin ülke gruplarının heterojenliklerini kesite özgü bazı değişkenler vererek hesaba katmasıdır. (Baltagi, 2001:5-9)

Panel veri analizi yönteminde; sabit, eğim ve hata terimine ilişkin varsayımlar farklılaştığında tahmin yöntemi de değişmektedir. Üzerinde ayrıntısıyla durulmayacak farklı varsayımlara göre panel veri analizinde "sabit etkiler modeli" ve "rassal etkiler modeli" kullanılmaktadır. Sabit etkiler modeli genellikle, kesit büyüklüğünün küçük, zaman boyutunun büyük olduğu durumda kullanılırken rassal etkiler modeli tersi duruma daha uygun olmaktadır. Hangi modelin kullanılmasının uygun olduğu ise Haussman Testi ile belirlenebilmektedir. Söz konusu test, yatay kesite ilişkin özellikler ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon olup olmadığına dayanmaktadır. Eğer korelasyon katsayısı sıfır ise, rassal etki modelinin kullanılması gerektiği sonucuna

ulaşılmaktadır. (Baltagi, 2001:11 -20) Çalışmada, Hausmann Testi uygulamasıyla modelin sabit etki varsayımına dayanarak oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2 Model ve Değişkenler

Panel veri analizi Tablo-1’de görülen 12 Avrasya ülkesinin 1996-2008 yılları arasındaki kişi başına reel gelir büyüme hızı ve kurumsal özelliklerine ilişkin değişkenler kullanılarak uygulanmıştır.

Azerbaycan	Moldova
Beyaz Rusya	Özbekistan
Ermenistan	Moldova
Gürcistan	Tacikistan
Kazakistan	Türkmenistan
Kırgızistan	Ukrayna

Tablo-1: Panel Veri Analizi Uygulanan Ülkeler

Oluşturulan modelin, bağımlı değişkeni ve bağımsız değişkenleri Tablo-2’de yer almaktadır.

Bağımlı Değişken	Kişi Başı Reel Gelir Büyüme Hızı			
Bağımsız Değişkenler	Mülkiyet Hakları	Düzenleyici Sistemin Kalitesi	Politik Haklar	Sivil Haklar

Tablo-2: Modelin Değişkenleri

Kişi Başı Reel Gelir Büyüme Hızı: Kişi başı reel gelir değişkenine ilişkin veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiş logaritması alınarak kullanılmıştır.

Mülkiyet Hakları: Mülkiyet hakları endeksi Heritage Foundation veri tabanından elde edilmiştir. Söz konusu endeks devletin özel mülkiyeti koruyan kurallar koyma ve bu kuralları uygulayabilme kapasitesini ölçmektedir. Endeks aynı zamanda yargının bağımsızlığı, yargıda yolsuzluğun olmaması ve sözleşmelerin uygulanabilirliğine ilişkin algıları içermektedir. (Heritage Foundation, 2010)

Düzenleyici Sistemin Kalitesi: Düzenleyici sistemin kalitesi endeksi, Dünya Bankası Dünya Yönetişim Göstergeleri (World Governance Indicators) veri tabanından elde edilmiştir. Söz konusu gösterge hükümetin özel sektörü teşvik eden, özgürlükleri kısıtlamayan, maliyetleri arttırmayan politikaları oluşturabilme ve uygulayabilmesine yönelik algıları içermektedir. (Kaufmann vd, 2009:4-12)

Politik Haklar: Politik haklar endeksi Freedom House veri tabanından elde edilmiştir. Endeks, seçim sisteminin bağımsızlığı, politik çoğulculuk ve katılım ile hükümetin işlevselliğine ilişkin kriterlerden oluşmaktadır. Bu çerçevede, hükümet ve yasama organının adil seçimlerle iktidara gelmesi, bireylerin siyasi partiler ve örgütlenmeler oluşturma hakkı, muhalefetin etkinliği, insanların siyasal tercihlerini baskı altında kalmadan yapabilmeleri, seçimle iktidara gelen hükümetin kendi politikalarını yolsuzluğa bulaşmadan uygulayabilmesi gibi hususlar değerlendirilmektedir. Endeks bir bakıma söz konusu ülkenin demokrasinin düzeyini ölçmektedir. (Freedom House, 2011)

Sivil Haklar: Freedom House veri tabanından elde edilen sivil haklar endeksi, inanç ve ifade özgürlüğü, birlik oluşturma ve örgütlenme hakkı, hukukun üstünlüğü, yasalar önünde eşitlik gibi kriterlerden oluşmaktadır. (Freedom House, 2011)

Modelde kullanılan bağımsız değişkenlere ilişkin endeksler aşağıda yer alan formül çerçevesinde 0-1 arasında değerler alacak şekilde dönüştürülmüştür: (Bollen, 1990; Helliwell, 1996)

$$E^{**} = (E_{\max} - E_t) / (E_{\max} - E_{\min})$$

Buna göre endeks değerinin artması daha iyi kurumsal yapıyı ifade etmektedir. Bu çerçevede, bağımsız değişkenlerin katsayılarının beklenen işaretleri pozitifdir. Bağımsız değişkenlere kısaca baktığımızda, mülkiyet haklarının sağlanmasının üretken faaliyette bulunan iktisadi birimin bu faaliyet sonucu elde ettiği ürün üzerinde kullanım, mübadele vb. haklara sahip olması ekonomik performansı olumlu yönde etkileyecektir. Öte yandan işlem maliyetlerini azaltan bir düzenleyici sistemin de ekonomik büyümeyi teşvik edeceği söylenebilir. Diğer taraftan, demokrasinin sağlandığı bir ortamda iktisadi birimler üretim kararlarını özgürce alabileceklerdir, bu da iktisadi büyümeyi arttıracaktır. Sivil haklar endeksi tarafından içerilen inanç ve ifade özgürlüğünün sağlanmış olması bilimsel çalışmaları teşvik edecek ve teknolojik gelişme üretime yansıtılabilecektir. Diğer taraftan, hukukun üstünlüğünün sağlanmış olması da sözleşmelerin yürürlüğe girmesi, uygulanması ve yaptırımları hususunda bireylere güvence verecek böyle bir güven ortamından iktisadi büyüme pozitif yönde etkilenecektir.

4.3 Panel Veri Analizi Sonuçları

12 Avrasya ülkesinde kurumsal faktörlerin iktisadi büyümeye etkisini araştırmak amacıyla sabit etkiler varsayımına göre gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçları Tablo-3’te yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere bakıldığında, tüm açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının sıfır olduğuna dair hipotez %1 anlamlılık düzeyinde reddedilir. (Ho: $\beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = \beta_5 = \beta_6 = 0$) R^2 değerleri düşük çıkmakla birlikte panel veri

analizi yapıldığı için bu durum dikkate alınmayabilir. Katsayılara ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; mülkiyet hakları, düzenleyici sistemin kalitesi ve sivil haklar değişkenleri %1 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Söz konusu değişkenlerin katsayılarının işaretleri beklendiği gibi pozitifdir. Buna göre, ele alınan dönemde Avrasya ülkelerinde mülkiyet haklarının sağlanması, düzenleyici sistemin kalitesinin artırılması ve sivil hakların sağlanması ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Öte yandan, politik haklar değişkeni %1 düzeyinde anlamsız çıkmıştır. Bununla birlikte politik haklar değişkeninin katsayısının işareti beklenenin tersine negatiftir.

Fixed-effects (within) regression			Number of obs = 144		
Group variable (i): code1			Number of groups = 12		
R-square: within = 0.4220 between = 0.0026 overall = 0.1304	Obs. per group: min = 11 max = 13 avg = 12.0	F(4,128) = 23.36 corr(u _i , Xb) = -0.2192 Prob > F = 0.0000			
gdppergrowth	Coef.	Std. Err.	t	P> t 	[95% Conf. Interval]
Mülkiyet hakları	2.994623	.7497737	3.99	0.000	1.511068 4.478179
Düzenleyici sistemin kalitesi	1.972963	.4255215	4.64	0.000	1.130996 2.81493
Politik haklar	-1.205137	.5253563	-2.29	0.023	-2.244644 -.1656297
Sivil haklar	2.908322	.655035	4.44	0.000	1.612224 4.204421
Sabit terim	3.050085	.5499542	5.55	0.000	1.961907 4.138264
sigma_u .78726206 sigma_e .46708962 rho .73963649 (fraction of variance due to u _i)			F test that all u _i =0: F(11, 128) = 29.75 Prob > F = 0.0000		

Tablo-3: Panel Veri Analizinin Sonuçları

5 Sonuç

İktisadi büyüme çok sayıda faktör tarafından etkilenen karmaşık bir süreçtir. İktisadi büyüme literatüründe iktisadi faktörler yerine kurumsal faktörlerin büyüme sürecinde asıl belirleyici olduğunu savunan yaklaşımlar son yıllarda ön plana çıkmıştır. Kurumsal yaklaşıma göre, kurumsal faktörler üretimi verimli ya da verimsiz alanlara yönlendirerek iktisadi büyümeyi etkilemektedir. Kurumsal yaklaşımın ilgili süreci açıklarken en önemli katkılarından biri kurumların her ülkeye özgü olması ve ülkelerin tarih boyunca karşılaştığı koşullara cevap olarak üretilmesidir. Bu kurumsal farklılıklar ülkeler arasındaki performans farklılıklarının temelini oluşturmaktadır. Kurumların mutlaka etkin bir üretim süreci sağlayacak şekilde evrilmesi gerekmektedir. Peki neden ülkeler kurumlarını ekonomik performanslarını arttıracak şekilde değiştirememektedir? Bunun nedeni kurumsal değişimin uzun sürede gerçekleşmesi ve başlangıçtaki kurumlara göre oluşan kuruluşların değişime karşı direnç gösterebilmesidir.

Üretimi teşvik eden kurumlar sayesinde ekonomik performansın artacağı kurumsal yaklaşımın temel önermelerindedir. Buna göre, dördüncü bölümde gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçlarına göre, mülkiyet haklarının korunmasının, piyasa ekonomisinin işleyişine olanak sağlayan düzenlemelerin getirilmesinin, sözleşmelerin güvence altına alınmasının, inanç ve düşünce özgürlüğünün sağlanmasının Avrasya ülkelerinde ekonomik performansı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kurumsal yaklaşımın önermelerinin Avrasya ülkeleri bağlamında doğrulanması, geçmişten gelen kurumsal kısıtların bugüne getirdiği sınırlamaların var olduğunu da akılda tutarak kurumsal değişimin ekonomik performansı arttıracak yönde gerçekleşmesini sağlamak için siyasi irade ve özel sektör eşgüdümü ile birlikte uygun politikaların zaman kaybetmeden ortaya konması gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Arellano, Manuel, 2003. **Panel Data Econometrics**, Oxford University Press. New York.
- Baltagi, Badi, H., 2001. **Econometric Analysis of Panel Data**, Second Edition, John Wiley & Sons, Ltd., Chichester.
- Bollen, Kenneth A., 1990. "Political Democracy: Conceptual and Measurement
- Traps", *Studies in Comparative International Development*, **Spring**, p. 7-24.
- Freedom House, 2011. Freedom in the World Data. <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15>
- Helliwell, John 1996. "Do Borders Matter for Social Capital? Economic Growth and Civic Culture in U.S. States and Canadian Provinces", *NBER Working Paper*, **5863**.
- Kauffman, Daniel, Kraay, Aart, Mastruzzi, Massimo, 2009. "Governance Matters VIII Aggregate And Individual Governance Indicators 1996-2008", *World Bank Policy Research Working Paper*, **4978**.

- Kibritçioğlu, Aykut, 1998.” İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, **Cilt 53, No.1-4, s.207-230**.
- Kibritçioğlu, Aykut, Selahattin Diboođlu, 2001. “Long-Run Economic Growth: An Interdisciplinary Approach”, *Office of Research Working Paper*, **01-0121**.
- North, Douglas, 2002. **Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**. (çev. Gül Çağalı Güven) Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Polanyi, Karl, 1957. “The Economy as Instituted Process”, (Kurumsallaşmış Süreç Olarak Ekonomi, çev. Yahya Sezai Tezel), http://www.yahyatezel.com/onlinep_3.php?no=33
- Sen, Amartya, 1998. “The Concept of Development”, *içinde Handbook of Development Economics*, Vol. I, (ed. Chenery, H., Srinivasan, T. N.)
- Tezel, Yahya Sezai, 2003. **İktisadi Büyüme**. İmaj Yayınevi, Ankara.
- The Heritage Foundation, 2010. **Index of Economic Freedom**. <http://www.heritage.org/index/>
- The World Bank, 2010. World Development Indicators Data. <http://www.data.worldbank.org/indicator>